

УДК 026:271(477-25): 303.4"19-20"

Ірина Шекера,
молодший науковий співробітник НБУВ

Бібліотека Михайлівського Золотоверхого монастиря як об'єкт дослідження на сторінках сучасних видань

У запропонованій статті розглянуто праці кінця ХХ — початку ХХІ століття, в яких міститься інформація про бібліотеку Михайлівського Золотоверхого монастиря та окремі книжкові видання з її фонду.

Ключові слова: бібліотека Михайлівського Золотоверхого монастиря (Київ), монастирська бібліотека, Михайлівський Золотоверхий монастир, стародруки, палеотипи.

Особлива увага авторами, які пишуть про Михайлівський Золотоверхий монастир (Київ), приділяється виданням із колишньої Михайлівської книгозбірні, а нині колекції "Бібліотека Київського Михайлівського Золотоверхого монастиря", яка на сьогодні зберігається у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського (далі — НБУВ). Однією з таких публікацій є стаття наукового співробітника відділу стародруків та рідкісних видань НБУВ Н. Бондар — "Першодруки Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського" [1, с. 23—29]. У ній подано короткий книгознавчий аналіз інкунабул, серед яких названо і "Часослов" (Краків, 1491) зі складу бібліотеки Михайлівського Золотоверхого монастиря. Про нього автор зазначає: "Він дефектний, відсутні 90 аркушів з 384, деякі пошкоджені" [1, с. 28]. Варто зазначити, що це один з декількох примірників, відомих на сьогодні, в яких зберігся колофон.

В іншій своїй статті — "Острозькі видання у колекції кирилических видань НБУВ" — Н. Бондар пропонує до розгляду книги з колекції кирилических видань відділу стародруків бібліотеки імені В. І. Вернадського, серед яких є видання, що зберігалися у Михайлівській бібліотеці. Це три примірники "Книги о постничестве" (Остріг, 1594; ВСПВ, Кир. 656; Кир. 658; Кир. 659) та "Маргарит" (Остріг, 1595; ВСПВ, Кир. 661). У дослідженні приділено особливу увагу провєніціям, що містяться в книгах. Так, у примірнику "Книги о постничестве" за шифром Кир. 659 було виявлено записи, зроблені різними особами в різний час. Перший з них, датований 1597 р., належить Агафії Чирській (ким була ця особа, автор не повідомляє), другий — священнику Василю Мефодієвичу, в якому він просив після його смерті віддати книгу Київському митрополиту Іову Борецькому, що було здійснено 1623 р. Через декілька років він передав її до Михайлівського Золотоверхого монастиря. Таким чином це видання потрапило до монастирської бібліотеки. Третій запис належить самому Київському митрополиту Іову Борецькому, але під час заміни оправи запис частково був зрізаний. І, нарешті, останній — четвертий — найпізніший, датований 1808 р., зроблений настоятелем Михайлівського Золотоверхого монастиря, єпископом Чигиринським Іринєєм Фальковським [2, с. 26].

Другий примірник "Книги о постничестве" з Михайлівської бібліотеки (Кир. 656), зі слів автора, має такі особливості: до друкованого тексту вплєнено працю Василя Великого "Житіє" у рукописному варіанті, за рукописом —

ще два аркуші з гравіюваними зображеннями св. Каліста та Григорія Двоєслова. У публікації також стисло подано опис оправи зазначеного примірника. Третій примірник цього видання (Кир. 658) у статті не проаналізовано. Ймовірно тому, що, окрім двох записів: одного на форзаці про нову оправу книги, зроблену за власний кошт єпископом Чигиринським Іринєєм Фальковським у 1808 р., та другого, посторінкового, про належність примірника до бібліотеки Михайлівського монастиря — інших не значиться.

І нарешті, останньою книгою з Михайлівської бібліотеки, запропованою Н. Бондар до розгляду, є "Маргарит" (Остріг, 1595; ВСПВ, Кир. 661). З п'яти примірників, які зберігаються в колекції кирилических видань, за словами автора, він найцікавіший. На нижніх берегах книги міститься поаркушевий запис відомого козацького діяча Романа Ракушки-Романовського¹ (1623—1703) [3, с. 24]. У записях зазначено, що цю книгу надано йому дружиною брацлавського священника Пречистенської церкви Винидикта. Запис датовано 10 грудня 1673 р.: "Сія книга глаголема Маргарит мні Романі Ракушці Протопопі Брацлавскому, Тулчинскому, Рашковско і Краснянскому дана от жони небожчика Винидикта священника Пречистекаго Брацлавского на похорон и отгравовання за душой небожчика в року 1673 місяца декембрия 10 дня" [2, с. 26].

Дослідженням стародруків займалися й інші науковці. Так, наприкінці ХХ ст. після копїткої роботи упродовж декількох років М. Шамрай та групою науковців було завершено фундаментальну працю — "Каталог палеотипів з фондів Центральної наукової бібліотеки ім. В. І. Вернадського НАН України" (К., 1995). У цьому документі, разом з іншими цінними виданнями, описано стародруки першої половини ХХІ ст. із колекції "Бібліотека Київського Михайлівського Зо-

¹ Роман Ракушка-Романовський (1622/23—1703), державний і церковний діяч другої половини ХХІІІ ст. родом з Правобережжя. Народився у Ніжині, 1649 р. був записаний там до козацького реєстру. У 1654—55 рр. був "ревїзором скарбу військового у полку Ніжинському"; ніжинський сотник 1658—1663 рр. і полковий суддя 1659 р., генеральний підскарбій за гетьмана І. Брюховецького 1663—1668 рр., організатор фінансів і державного господарства Гетьманщини. Внаслідок конфлікту з гетьманом Д. Многогрішним переселився на Правобережжя, де став священником і протопопом у Брацлаві 1668—1675 рр. Після руйни Правобережжя 1676 р. оселився в Стародубі, де був до кінця життя священником Миколаївської церкви. На думку більшості дослідників (М. Грушевського, Д. Дорошенка, О. Оглобліна, М. Петровського, В. Романовського та ін.), Р. Ракушка-Романовський є автором "Самовидія Літопису".

логоверхого монастиря": Біблії — [Biblia. V. T. et n. T. Latine]. Biblia sacra utriusque Testamenti... (Nürnberg, 1529; BCPB, Pal. 287), [Biblia. N. T. Epistolae. Paulus]. Epistolae, non vulgaribus Doctorum scholijs illustrare (Paris, 1543; BCPB, Pal. 480); кодекс цивільного права [Corpus juris civilis. Institutiones]. Institutio[n]es i[m]periales. Institutionum Juris ciuilis... libri quatuor... Addita est nuperrime Justi niani Vita ab Egidio Perrino summa cura ex varijs authoribus collecta... (Lyon, 1533; BCPB, Pal. 1108); праці Бартолюса де Саксофферато (Bartolus de Saxoferrato (с. 1314—1357): "Commentaria in tres libros Codicis..." (Lyon, 1549; BCPB, Pal. 1082-2); "Commentaria super Authenticis..." (Lyon, 1549; BCPB, Pal. 1082-3); "Commentaria in primam Codicis partem..." (Lyon, 1550; BCPB, Pal. 1081); "Commentaria in secundam Codicis partem..." (Lyon, 1550; BCPB, Pal. 1082-1); твори Діонісія Ареопарита: "Caelestis hierarchia. Ecclesiastica hierarchia. Divina nomina. Mystica Theologia. Vndecim epistolae. Ignatii Vndecim epistolae. Polycarpi Epistolae vna. Theologia viuificans Cibus solidus" (Venezia, 1502; BCPB, Pal. 855); папи Інокентія III (Innocentius III, papa): "Liber de contemptu mundi, sive de miseria conditionis humanae..." (Leipzig, 1534; BIK, Pal. 1772-3), "Liber sex de sacro Altaris mysterio, ex uetusto Codice nuper excripti, et nunc per Typographo excusae" (Leipzig, 1534; BIK, Pal. 1772-1); Ісидора Іспанського (Isidorus Hispalensis): "De officiis ecclesiasticis libriduo, ante annos DCCCC. Ab eo editi, et nunc ex vetusto codice in lucem restituti" (Leipzig, 1534; BIK, Pal. 1772-2); Іоанна Дамаскіна: "Opera / Ed. N. Gravius" (Köln, 1546; BCPB, Pal. 1010); Міхала з Вроцлава (Michael de Vratislavia): "Prosarum dilucidatio..." (Kraków, 1530; BIK, Pal. 1772-4); Андреаса Осіандера: "Annotationum in Harmoniam Evangelicam liber unus" (Paris, 1545; BCPB, Est. 5); Платона: "Operum a Marsilio Ficino Traiatorum. Tomus Quartus" (Lyon, 1550; BCPB, Pal. 473); Квінтіліана: "Oratorum institutionum libri XII. Restituti pene in universum sibi opera et industria Ioahimi Camer Ioannis Sichardi aliorumque doctissimorum..." (Köln, 1534; BCPB, Pal. 315); Жанна Равіціуса (Ravisius Textor, Johannes): "Epistolae Amendis quam plurimis repurgatae, et rudibus tyunculis... admodum utiles ac necessariae" (Paris, 1549; BCPB, Pal. 483) [4].

На двох виданнях: ["Biblia V. T. et N. T. Latine"] (Nürnberg, 1529; BCPB, Pal. 287) та "Bartolus de Saxoferrato..." (Lyon, 1550; BCPB, Pal. 1081), за інформацією, поданою у каталозі, мають місце написи власників. Одні свідчать про належність книг приватним особам, інші — Михайлівській бібліотеці. Згідно з ними "Biblia" належала ієромонаху Михайлівського Золотоверхого монастиря Ігнатію Бузановському [4, № 259], а "Bartolus de Saxoferrato..." — ігумену цього самого монастиря Іоанкію Сенютівичу [4, № 204]. Як зазначає М. Шамрай у резюме до каталогу палеотипів: "Усі давні записи, що становлять науковий інтерес, відтворено із збереженням особливостей їх орфографії і, по можливості, палеографії та хоча б приблизно датовано. У деяких випадках встановлено авторів записів" [4, с. 548]. Такий підхід до подання матеріалу, тобто детальний опис усіх написів власників, екслібрисів, наліпок та печаток, є безцінним матеріалом для дослідників, які вивчають історію створення Михайлівської бібліотеки, її формування та розвитку, шляхи надходження книг до книгозбірні, про власників окремих книжкових зібрань тощо.

У монографії Л. Дубровіної та О. Онищенко "Історія Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського 1918—1941" (К., 1998) подано фактографічні матеріали, що стосуються саме фонду бібліотеки Михайлівського Золотоверхого монастиря. Відомо, що його книгозбірня після надходження до Всенародної бібліотеки України, зберігалася у Михайлівській філії. Наприкінці грудня 1927 р., згідно з прийнятим рішенням про нову функціональну структуру

бібліотеки, Михайлівську філію було перейменовано у "Михайлівський відділ" [5, с. 115].

Станом на 1930 р., за інформацією поданою авторами, у Всенародній бібліотеці України (ВБУ) із зазначеної колекції знаходилося 5446 од. зб. Такі дані внесено до таблиці № 2 "Склад та стан опрацювання фондів ВБУ на 1930 р." [5, с. 162]. Відомості про Михайлівську бібліотеку містяться й на інших сторінках наукового видання [5, с. 47, 73, 75, 107, 156, 164, 185, 186, 188].

Серед сучасних науковців, які займаються дослідженням монастирських бібліотек та мають публікації з цієї теми, варто назвати М. Яременка. У своїй праці "Київські монастирські та приватні чернечі бібліотеки XVIII століття і "літературні уподобання" монашества" дослідник охарактеризував репертуар книжкового фонду монастирських бібліотек Києва. У полі зору автора була й бібліотека Михайлівської обителі. М. Яременко подає короткий порівняльний аналіз фондів двох бібліотек — Пустинно-Миколаївського та Михайлівського Золотоверхого монастирів: "На XVIII ст. фонд книгозбірні вказаного монастиря [Пустинно-Миколаївського] кількісно і якісно переважає Золотоверхо-Михайлівський, зокрема наявністю латинських книг, за винятком рукописів" [6, с. 346—365]. У процесі дослідження чернечих книгозбірень автором була складена таблиця під назвою "Чернечі книжкові колекції", до якої ним внесено імена власників книжкових збірок із зазначенням монастирів, в яких проживали ченці, рік опису збірки, кількісну характеристику та репертуар зібрання. Першим до таблиці вписано ім'я економа Михайлівського Золотоверхого монастиря Веніаміна. У його книгозбірні налічувалося 15—16 рукописів та богослужбових книжок. Опис зібрання був здійснений у 1735 р., найімовірніше вже після його смерті. Таке припущення нами зроблено, керуючись словами автора: "...описування збірки (це найчастіше — рік смерті власника)" [6, с. 355]. Веніамін — єдиний представник Михайлівського монастиря, прізвище якого було внесено до таблиці. При описі бібліотек ігуменів та архимандритів у тексті згадується ще одне прізвище представника братії Михайлівського монастиря — настоятеля Іоанкія Скабовського² [7, с. 770—771]. При описі його речей у 1753 р. (подібні дії проводилися вже після смерті будь-кого із священнослужителів монастиря) зареєстровано 37 томів книг. Із них 17 — латиномовні, 3 — польськомовні, 1 — грецькою мовою, 10 — руських книг, 1 — русько-латино-грецький лексикон, 4 — невизначеною мовою. З кирилических друків, що знаходилися у зібранні, автор називає "Синопис", "Камінь віри" та різні богослужбові книги. Серед польськомовних та латиномовних видань переважали філософські, історичні, богословські твори, проповіді, окремі праці Еразма Роттердамського, Феофана Прокоповича, Цезарія Баронія [7, с. 361—363].

М. Яременко наводить відомості про бібліотеку настоятеля Видубицького монастиря — ігумена Якова, який пішов з життя 16 березня 1774 р. Після проведення опису з'ясувалося, що вона налічувала 372 книжкові одиниці, з яких 16 книг ігуменом були позичені з Михайлівського Золотоверхого монастиря. Але які саме, автор статті не вказує. Тому, зваживши на цей факт, напрошується висновок, що

² Іоанкія Скабовський, архимандрит Києво-Михайлівського монастиря. Закінчив курс Київської академії. До 1742 р. перебував у Києві як кафедральний проповідник. Після відкриття 1742 р. у Твері духовної семінарії був призначений на посаду її першого ректора та возведений у чин архимандрита Отроча монастиря. З 1784 р. архимандрит Колязіна монастиря, з 1751 р. — київського Пустинно-Миколаївського, затим — Києво-Михайлівського Золотоверхого. У 1753 р. призначений на посаду настоятеля Києво-Межигірського монастиря. Але на місце призначення не прибув. Помер 1 серпня 1753 р.

всі вони не були повернуті до Михайлівської обителі й залишилися у власності Видубицького монастиря.

На сьогодні В. Ульяновським та О. Кошіль проведено одне з найбільших детальних досліджень щодо вивчення історії Михайлівської бібліотеки, яке завершилося виданням книги "Старожитня бібліотека Михайлівського Золотоверхого монастиря" (К., 2008), де вперше об'єктом вивчення стала саме бібліотека, а не монастир. Книга складається з трьох частин. Перша — "Бібліотека Київського Михайлівського Золотоверхого монастиря: основні віхи історії на тлі життя обителі (статистико-фактографічний нарис)", автором якої є В. Ульяновський, — базується на архівних документах, рукописних матеріалах, інформації з друкованих видань. Автор висвітлює етапи формування та комплектування бібліотечного фонду монастирської книгозбірні, подає інформацію про історичні події, які тим чи іншим чином впливали на означені процеси, вказує шляхи надходження книг до бібліотеки, наводить імена та прізвища осіб, які були безпосередньо пов'язані як із монастирем, так і з самою книгозбіркою (настоятелі, священники, гетьмани, козацька старшина, бібліотекарі тощо). Дослідником подано джерелознавчий аналіз окремих рукописних та друкованих кирилических видань, що походять з монастирської бібліотеки.

Друга частина монографії — "Кирилическа збірка бібліотеки Київського Михайлівського Золотоверхого монастиря: принципи реконструкції" — представлена дослідницею О. Кошіль. Метою її роботи, як зазначає сама авторка, "була спроба реконструкції зібрання кирилических стародрукованих книг кінця XV початку XVIII ст. (1491—1710), які збереглися на час описів бібліотеки XIX ст." [8, с. 127]. Джерельною базою для складання списків стали каталоги (реєстри) Михайлівської бібліотеки. Найдавнішим з них, зазначає дослідниця, є рукописний каталог (реєстр) 1808 р., укладений настоятелем монастиря, єпископом Чигиринським Іринеем Фальковським. Документ зберігається в Інституті рукопису (ІР НБУВ, № 540/1765 за описом М. Петрова 1896 р.). Наступний за хронологією каталог датовано 1860 р., він укладений за тематичним принципом, зберігається у Центральному державному історичному архіві України у Києві — ЦДАК — Ф. 169. — Оп. 7. — 102). Інші, переконана О. Кошіль, становлять один каталог, який поділено на чотири частини. Реєстр зберігається у ЦДАК (ЦДАК — Ф. 169. — Оп. 6. — № 307, 308, 309, 310) [8, с. 127]. Укладаючи "Каталог-реконструкцію", що має підрозділи: "Видання з повними вихідними даними", "Стародруковані книги, рік видання яких у каталогі не зазначається", "Стародруковані видання без атрибуції", "Кирилическі видання другої половини XVIII — XIX ст., що зберігаються у відділі бібліотечних зібрань та історичних колекцій НБУВ", "Датовані рукописні книги" та "Рукописні книги без датування", науковець не подає повного наукового бібліографічного опису видань, а лише відтворює їх так, як вони зазначені у рукописних каталогах XIX ст.: автор, назва книжки, місце, рік видання та формат, як, наприклад: "Часослов краковской печати, 1491 г., 4°". Окрім цього, вказано, до яких саме з шести каталогів внесено інформацію про книгу: "Значиться у каталогах: 1808 р. — С. 15, № 404/102; 1860 р. — Арк. 27, № 165; 1890-х рр. — арк. 27, № 165". Називаються місце друкування і, як зазначає авторка, конкретна дата закінчення складання книги, встановлені за книгознавчими довідниками: "За книгознавчими довідниками: Краків, тип. Швайпольта Фіоля, 1491 р.". Подаються відомості про їхнє нинішнє зберігання: "Сучасне місце зберігання: НБУВ. ІА 173/375" та існує окрема рубрика, в якій перераховано довідкові видання, що містять найвичерпніші дані про описану книгу, наприклад: "Видання описане: Каратаев И. П. Описание..., № 2; Петров С. О., № 2" [8, с. 131].

У підрозділі "Кирилическі видання другої половини XVIII—XIX ст., що зберігаються у відділі бібліотечних зібрань та історичних колекцій НБУВ" О. Кошіль подано лише назву видання, місце, рік, формат та кількість аркушів, наприклад: "Зерцало православного исповедания с прибавлением. — СПб., 1807. 6°, 75 арк.".

І, нарешті, до третьої частини варто віднести додатки, в яких представлено три документи, що стосуються монастирської бібліотеки: "Прошение Его Преосвященству Епископу Чигиринскому и киевская митрополия вікарію Іринеем", "Каталог книг питомческой библиотеки монастырского хора (1881—1885)", "Список рукописей и старопечатных книг из библиотеки Киево-Михайловского монастыря, препровождаемых в комитет XI археологического съезда для выставки в августе месяце сего 1899-го года" [8, с. 184—189].

Отже, у процесі дослідження формування та функціонування бібліотеки Михайлівського Золотоверхого монастиря проведена спроба реконструкції частини книгозбірні, а саме книг кирилического друку за рукописними каталогами XIX ст. За словами авторів, вони ідентифікували окремі рукописи та книги зі збереженими на сьогодні в НБУВ примірниками Михайлівської бібліотеки [8, с. 2].

Серед видань, надрукованих останнім часом, в яких згадується бібліотека Михайлівського Золотоверхого монастиря, назвемо невелику за обсягом працю о. В. Клоса, присвячену 900-літтю Михайлівської обителі, — "Свято-Михайлівський Золотоверхий монастир: погляд крізь роки". Текст друковано українською та англійською мовами, видання ілюстровано як копіями архівних фотодокументів, так і сучасними фотоматеріалами.

Автор коротко виклав історію установи від її заснування до знищення у 30-х рр. XX ст. та відродження комплексу на початку XXI ст. Разом із висвітленням історичних подій о. В. Клоос торкається теми існування при монастирі освітніх закладів та бібліотеки, послугами якої могли скористатися всі бажаючі, та подає кількісну характеристику фонду: "В ній налічувалося 4200 книжок, у тому числі близько 300 стародруків, 746 рукописів" [9, с. 30]. Автор наголошує на тому, що фонд бібліотеки щороку поповнювався новими книгами та періодичними виданнями духовно-морального та богословсько-філософського змісту.

На честь святкування 900-ліття заснування Михайлівського монастиря було проведено також і науково-практичну конференцію "Михайлівський Золотоверхий монастир: історія крізь століття", матеріали якої опубліковано у "Науковому збірнику, присвяченому 900-літтю Свято-Михайлівського Золотоверхого монастиря", виданому Київською православною богословською академією. Видання ілюстроване, до нього увійшла 51 стаття, одна з яких — "Странноприїмниця Свято-Михайлівського Золотоверхого монастиря" — належить о. В. Клоосу. Роботу присвячено дослідженню історії будівництва та використання странноприїмниці (готельних корпусів) Свято-Михайлівського Золотоверхого монастиря. Подаються відомості про надходження пожертв для її будівництва та акцентується увага на необхідності повернення монастирських будівель обителі. На початку публікації міститься дуже стисла інформація про монастирську бібліотеку: "Щоденно, крім святкових днів, працювала монастирська бібліотека з читальним залом" [10, с. 115]. Ці дані доповнюють той фактографічний матеріал, про який уже йшлося, тобто кількісну характеристику фонду, його репертуар, надходження до нового місця збереження тощо. Інформація про книгозбірню міститься й далі, а саме у тій частині статті, де йдеться про витрати на зведення окремих споруд. Автор зазначає, що після завершення будівництва странноприїмницького корпусу монастирським Правлінням передбачалося перенесення бібліотеки із сповозького корпусу, де вона знаходилася у непридатному для збереження фонду примі-

щенні, до новозбудованого. Вона буде розміщена у нижньому корпусі новобудови [10, с. 118]. Інших інформаційних даних про бібліотеку автор не подає.

У збірнику містяться ще дві статті, в яких висвітлюється власне історія бібліотеки до закриття монастиря у 20—30-х рр. XX ст.: "Середньовічна бібліотека Михайлівського Золотоверхого монастиря: проблема реконструкції" (В. Ульяновський) [11] та "Бібліотека Київського Михайлівського Золотоверхого монастиря: історіографія дослідження" (І. Шекера) [12].

Автор першої запропонував реконструкцію репертуару середньовічної бібліотеки Михайлівського монастиря, проаналізував збережені на сьогодні рукописи та стародруки. На його переконання, до книгозбірні мали входити насамперед Євангелії, Апостоли, Октоїхи, Службники, Тріоди, Мінеї тощо. Окрім цього, у ній могли зберігатися також і різні монастирські документи [11, с. 296]. У статті значна увага приділяється провенієнціям: записам дарчим власників, а також тим, які безпосередньо стосуються перебігу історичних подій щодо самого монастиря: накази королів, купчі та дарчі грамоти, списки маєтків, які містилися на сторінках окремих книг тощо. Автор також згадує про найдавнішу друковану книгу, що зберігалася у фонді бібліотеки, — краківський "Часослов" 1491 р. Значна увага приділена діяльності митрополита Іова Борецького як настоятеля Михайлівського монастиря, докладно висвітлено значний внесок, зроблений ним для розвитку монастирської бібліотеки, шляхи надходження книг до неї.

У статті І. Шекери "Бібліотека Київського Михайлівського Золотоверхого монастиря: історіографія дослідження" подається структура бібліотечного фонду у XIX ст. за описом ієромонаха Є. Голованського та характеризуються видання XIX—XXI ст., в яких йдеться про вивчення монастирської бібліотеки [12].

Слід згадати публікацію аспірантки Національної академії державного управління при Президентові України А. Гаврилюк "Свято-Михайлівський Золотоверхий монастир у культурно-інформаційному просторі туристичної галузі України", в якій він характеризується як визначний культурно-релігійний центр Києва та один з об'єктів паломництва для віруючих, що у майбутньому міг би сприяти розвитку релігійного туризму в Україні. Авторка наводить короткі статистичні дані й про монастирську бібліотеку: кількість та репертуар фонду, що після закриття монастиря був переданий до ВБУ [13, с. 62]. Ця інформація є ідентичною тій, яку подає у своїй роботі "Свято-Михайлівський Золотоверхий монастир: погляд крізь роки" о. В. Клос. Скоріш за все, при написанні статті А. Гаврилюк було використано ту саму інформацію, що о. В. Клосом.

Стислі дані про книгозбірню містяться у роботі аспіранта Національного університету "Острозька академія", проректора з навчальної роботи Рівенської духовної семінарії протоієрея Сергія Лучаніна "Історія Свято-Михайлівського монастиря — відбиток історії українського православ'я", яка увійшла до збірника. Автор розповідає про роль Михайлівського Золотоверхого монастиря в історії українського народу, подає окремі історичні факти, які відігравали певну роль у його розвитку, висвітлює останні роки діяльності, говорить про варварське знищення Михайлівського Золотоверхого храму більшовиками та його відродження на початку XXI ст. Йдеться у статті й про монастирську бібліотеку: "На хорах знаходилася безцінна бібліотека. Згодом вона ввійшла до складу Всенародної бібліотеки України при ВУАН, як окремий відділ 13" [14, с. 159]. Щодо назви відділу автор не дає жодних пояснень.

Коротка інформація міститься у статті студента четвертого курсу Київської духовної академії В. Тимківа "Монах в миру Григорій Сковорода". Розповідаючи про мандрівника і самітника, поета, музиканта і філософа Григорія Сковоро-

ду, автор згадує про настоятеля Київського Михайлівського Золотоверхого монастиря, єпископа Чигиринського — Іриней Фальбовського та його значний внесок у упорядкування фонду монастирської бібліотеки. "Всюди на новому місці першою його справою був перегляд та опис бібліотеки. Тож перебуваючи і в Києво-Михайлівській обителі, преосвящений Іриней багато працював над цим" [15, с. 274].

Підсумовуючи сказане, варто звернути увагу на той факт, що в деяких працях інформація про бібліотеку та окремі книжкові видання є ідентичною. Але не можна сказати, що питання заснування та формування книгозбірні Михайлівської обителі залишається поза увагою сучасних дослідників. Підтвердженням цього є названі та проаналізовані праці. Проведення подібних досліджень та публікація їхніх результатів, незалежно від обсягу запропонованого матеріалу, має велике значення для науковців та фахівців з різних галузей знань: книгознавців, бібліотекознавців, культурологів, істориків, усіх, хто займається вивченням монастирських книгозбірень, зокрема Михайлівського Золотоверхого монастиря. Тому подальші розвідки можуть доповнити вже існуючі на сьогодні дані.

Список використаної літератури

1. Бондар Н. Першодруки Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського / Н. Бондар // Бібліотечний вісник. — 1999. — № 1. — С. 23—29.
2. Бондар Н. Острозькі видання у колекції кириличних видань НБУВ / Н. Бондар // Бібліотечний вісник. — 1998. — № 4. — С. 21—29.
3. Роман Ракушка-Ромадовський // Енциклопедія українознавства. Словникова частина / Наук. т-во ім. Шевченка. — Львів, 1973. — Т. 7 : Пришвіщина — Сиг / голов. ред. В. Кубійович. — 2466 с.
4. Каталог палеотипов из фондов Центральной научной библиотеки им. В. И. Вернадского НАН Украины / сост. М. А. Шамрай. — К. : Наук. думка, 1995. — 549 с. — № 202, 203, 204, 205, 259, 324, 612, 698, 1152, 1153, 1164, 1192, 1810, 1905, 2011, 2112, 2122.
5. Дубровіна Л. А. Історія Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського 1918—1941 / Л. А. Дубровіна, О. С. Онищенко. — К. : НБУВ, 1998. — 337 с.
6. Яременко М. Київські монастирські та приватні чернечі бібліотеки XVIII століття і "літературні уподобання" монашества / М. Яременко // Український археографічний щорічник. Нова серія, 2004. — Т. 11/12, вип. 8/9. — С. 346—365.
7. Іоанчик Скабовський // Православная богословская энциклопедия. Т. 6 : Іавань—Іоаннь Маронитъ / сост. Н. Н. Глубоковский. — СПб. : Т-во А. П. Лопухина, 1905. — 1177 с. — (Общедоступная богословская библиотека ; вып. 15).
8. Ульяновський В. Старожитня бібліотека Михайлівського Золотоверхого монастиря. Вип. 1 : Спроба реконструкції кириличної збірки / В. Ульяновський, О. Кошіль. — К. : Фенікс, 2008. — 191 с.
9. Клос В. Свято-Михайлівський Золотоверхий монастир: погляд крізь роки / В. Клос. — К. : Київ. правда, 2008. — 47 с.
10. Клос В. Страннопріймиця Свято-Михайлівського Золотоверхого монастиря / В. Клос, свящ. // Науковий збірник, присвячений 900-літтю Свято-Михайлівського Золотоверхого монастиря : матеріали наук.-практ. конф. "Михайлівський Золотоверхий монастир: історія крізь століття" / упоряд.: архієп. Димитрій (Рудюк), свящ. Віталій Клос. — К., 2008. — С. 115—120.
11. Ульяновський В. Середньовічна бібліотека Михайлівського Золотоверхого монастиря: проблема реконструкції / В. Ульяновський // Науковий збірник, присвячений 900-літтю Свято-Михайлівського Золотоверхого монастиря: матеріали наук.-практ. конф. "Михайлівський Золотоверхий монастир: історія крізь століття" / упоряд.: архієп. Димитрій (Рудюк), свящ. Віталій Клос. — К., 2008. — С. 294—305.
12. Шекера І. Бібліотека Київського Михайлівського Золотоверхого монастиря: історіографія дослідження / І. Шекера // Науковий збірник, присвячений 900-літтю Свято-Михайлівського Золотоверхого монастиря: матеріали наук.-практ. конф. "Ми-

- хайлівський Золотоверхий монастир: історія крізь століття" / упоряд.: архієп. Димитрій (Рудюк), свящ. Віталій Клос. — К., 2008. — С. 319—324.
13. *Гаврилук А.* Свято-Михайлівський Золотоверхий монастир у культурно-інформаційному просторі туристичної галузі України / А. Гаврилук // Науковий збірник, присвячений 900-літтю Свято-Михайлівського Золотоверхого монастиря : матеріали наук.-практ. конф. "Михайлівський Золотоверхий монастир: історія крізь століття" / упоряд.: архієп. Димитрій (Рудюк), свящ. Віталій Клос. — К., 2008. — С. 60—66.
14. *Лучанін С.* Історія Свято-Михайлівського монастиря — відбиток історії українського православ'я / С. Лучанін // Науковий збірник, присвячений 900-літтю Свято-Михайлівського Золотоверхого монастиря : матеріали наук.-практ. конф. "Михайлівський Золотоверхий монастир: історія крізь століття" / упоряд.: архієп. Димитрій (Рудюк), свящ. Віталій Клос. — К., 2008. — С. 157—161.
15. *Тимків В.* Монах в миру Григорій Сковорода / В. Тимків // Науковий збірник, присвячений 900-літтю Свято-Михайлівського Золотоверхого монастиря : матеріали наук.-практ. конф. "Михайлівський Золотоверхий монастир: історія крізь століття" / упоряд.: архієп. Димитрій (Рудюк), свящ. Віталій Клос. — К., 2008. — С. 272—279.

В предложенной статье рассмотрены работы, в которых содержится информация о библиотеке Михайловского Золотоверхого монастыря и отдельных изданиях из ее фонда.

Works of the end of XX & early XXI c.c. containing the information about the Library of Kyiv St. Michael's Golden Monastery (Kyivskoho Mykhailivskoho Zolotoverkhoho Monastery) and separate publications from its bookstore were under research.

Надійшла в редакцію 10 квітня 2013 року